

ד"ר יהודה יעקב סלוטקי (לידס, אנגליה) / ליל הסדר

(חומר לשיעור)

ברשת הרחבה והמגוונת של חגים ומנהגים מלבכים ומקסימים, הפרושה על פני החיים היהודיים, מתאימים ביותר לתפקיד החינוכי של המורה — אלה הקשורים בליל הסדר. כאן איפוא הזדמנות לטפח ולפתח בלב התלמידים את החוש האסתטי ואת האהבה לכל הטוב והיפה שבתורתנו ובדרך חיינו. מתוך הכרה זו יגש המורה לשיעורו.

בחדר הכיתה

על שולחן המורה מכשירי הסדר כדת וכדין: מפה לבנה, ועליה נרות דולקים, שלוש מצות וקערה מסודרת כדיון, קערית מי מלח, כוסות, בקבוק יין אדום, הגדה של פסח. אצל השולחן כיסא גדול מוצע בכרים וכסתות. על הרצפה, בקרן זווית, כד מים וקערה לנטילת ידים. על הקירות תמונות של הסדר בארצות שונות. לפני כל תלמיד הגדה של פסח. המכשירים, הכלים והמאכלים הובאו על ידי התלמידים.

תהליך השיעור

(להרצאת המורה)

הנה לפניכם שולחן ערוך בכל הדרו. כך — בשינויים בלתי חשובים — יהיו ערוכים בליל הסדר כל שולחנותיהם של ישראל באשר הם שם. מצות היא לייפות את השולחן בכלים נאים אפילו אם אינם נחוצים לסעודה. רצוני היום להסביר את מהותו, ערכו, ומקורו של הסדר על כל פרטיו מלאי התוכן, החץ והיופי, המתחברים יחד להרות בלב כל המשתתפים בו חוויה דתית עמוקה ועשירה.

תארו נא בדמיונכם: ליל הסדר עתה. הוריתם טרחו להכין את הכל מבעוד יום כדי לגשת אל הסדר תיקף אחרי שובכם מבית הכנסת, בלי עיכוב, הנה המצה, הזרוע, הביצה, המרור, החרוסת, הכרפס, מי המלח, היין, הכוסות, הנרות, ההגדות, ההסיבה. כל פרט ופרט שהזכרתי מלא זכרונות קדושים. מעלה הוא מחשבות שמחה ותוגה, סבל וששון, מתהום ההיסטוריה הארוכה של עמנו. סדר זה שאני מתאר לפניכם הוא אולי היותר עתיק בעולם. מקורו נעוץ בתקופת משה רבנו לפני שלשת אלפים וכמה מאות שנה, וסופו — עין לא תשורנו.

מקור הסדר

את מקורו הראשון של הסדר נחפש בספר הספרים שלנו — בתורת משה. שם הנו מצווים לזבח זבח חג הפסח: לזכרון, שה' הציל אותנו מנגף מצרים.

פסח מצרים

(לשיחה עם התלמידים)

אבותינו היו עוד במצרים כאשר ציוה אותם ה' לקחת להם בעשור לחודש ניסן שה תמים זכר בן שנה לכל בית אב לפי מספר הנפשות. היו מחוייבים לשמור אותו ולכדוק אותו עד ארבעה עשר לחודש ולשחוט אותו בין הערבים. מדם הפסח נצטוו לזרוק על המזוזות ועל המשקוף של בתיהם. לאות שלא יגע בהם הנגף בלילה בהכות ה' כל בכור מצרים. את הפסח אכלו כלילה ההוא צלי אש על ראשו ועל כרעיו ועל קרבו. אסור היה להותיר ממנו עד בוקר או לשכור בו עצם. הם אכלו אותו בחפזון כשמתניהם הגורים ונעליהם ברגליהם ומקלם בידם מוכנים לצאת לחפשי. עם הפסח אכלו מצה ומרור.

כש בית המקדש היה קיים

מעניין מאד תיאור סדר הקרבת קרבן הפסח בתלמוד. היו שוחטים אותו בעזרה אחרי קרבן התמיד של בין הערבים². את העם הרב הבאים לשחוט את פסחיהם היו מחלקים לשלוש כיתות. נכנסה כת ראשונה עד שנתמלאה העזרה! ננעלו הדלתות והשחיטה החלה. כל זמן השחיטה וההקרבה היו הלויים קוראים את ההלל בשיר, והיו תוקעים בחצוצרות שלוש פעמים תקיעה, תרועה, תקיעה³. הכוהנים היו עומדים בשורות מיוחדות ובידיהם מזרקי כסף ומזרקי זהב. שחט השוחט את הפסח והכהן קיבל את דמו במזרק ונתנו לחברו, וחברו לחברו, עד שהגיע אל הכהן הקרוב אל המזבח, והוא היה שופכו כנגד היסוד. אחר כך היה חוזר ומקבל מזרק אחר מלא ומחזיר את הריקן עד סוף זריקת כל הדמים. הבעלים היו תולים את פסחיהם במסמרות ברזל שהיו קבועים בכתלים ובעמודים אשר בעזרה ומפשיטים את עורם. אז היו מוציאים את האימורים (החלב שעל הקרב, ויותרת הכבד, ושתי הכליות, והאליה לעומת העצה) והכהן היה נותן אותם בכלי שרת. מולחם ומקטירם על גבי המזבח. כך היו עושים לכל פסח עד שגמרו את כל פסחיהם של הכת הראשונה. אז נפתחו הדלתות, כת ראשונה יצאה וכת שנייה נכנסה. וכן היה עם כת שלישית. אחר כך היו שוטפים את העזרה.

הבעלים היו לוקחים את פסחיהם הביתה וצולים אותם שלימים כמו שהם, כדי שלא יחסר בהם אבר. אסור היה לאכול את הפסח נא או מבושל ולהשאיר מבשרו עד בוקר. הנותר היה נשרף באש. על האכילה היו מברכים: אשר קדשנו מצוותיו וציוונו על אכילת פסח. אחריו היה אסור לאכול כלום.

הסדר שאנחנו חוגגים הוא, כמוכּוּן, זכר לקרבן הפסח, ועל כל צעד אנו נתקלים בזכרונות החגיגה הקדומה.

הסדר

הלילה הזה מכונה "ליל הסדר", וה"סדר" הנערך בו מתנהג מראשיתו ועד סופו

דעת-מכללת הרצוג

מתוך: "מעיינות" ג, מאסף לעניני חינוך והוראה, עורך: חיים חמיאל, ירושלים תשל"ט

ע"י פי סדר מיוחד במינו. אם תתבוננו בהגדותיכם תמצאו שם את הסדר רשום בתרומים קצרים ומצלצלים (רושם על הלוח):

קדש ירמץ	מרור פורץ
כרפס יחץ	שלקן עירץ
מגיד רמץ	צסין ברץ
מוציא מצה	הלל נרצה

כל מלה מה"שיר" הזה מייצגת פעולה מסוימת. אנסה לבאר את דברי במסגרת הסדר האקטואלי.

לילה. המשפחה שבה ברוממות הרוח מבית הכנסת אחרי תפילת ערבית. הכל יושבים אל השלחן ובעל הבית בראש המסובים. הוא לבוש כולו לבן, מצנפת לבנה על ראשו, קיטל על גופו והגורה סביב מתניו. הקיטל הוא אותו הבגד הלבן שהוא לובשו בימים הנוראים ובהושענא רבה. הקיטל הוא סמל לטהרה; הכהן הגדול היה משמש במקדש ביום הכיפורים בכגדים לבנים. הוא גם סמל לריצה; בקהילות ידועות ילבשוהו החתן תחת החופה. הוא גם סמל לחירות ולגאולה.

ה ה ס י ב ה

(המורה יושב על ההסיבה): בעל הבית יושב לו בהרחבה על ההסיבה — כיסא גדול ורחב מוצע בכרים וכסות — כמו מלך על כסא מלכותו. מנהג קדמון היה בין האצילים והעשירים לשבת בשעת הסעודה על מיטות ולאכול נשענים על כרים על צד השמאלי. הנביא עמוס מזכיר את השוכבים על טטת שן וסרוחים על ער" שותם ואוכלים כרים מצאן⁴. ומגילת אסתר מספרת⁵: על מיטות זהב וכסף על רצפת בהט ושש. עניים ואנשים פשוטים לא אכלו מסובים, מלבד בסעודת ליל פסח. שאז רצו להראות אותות של הירות. בן אצל אביו חייב בהסיבה, אך לא תלמיד אצל רבו, נשים נוהגות שלא להסב.

י י

מצוה מן המובחר להדר אחר יין אדום. וזה משני טעמים: ראשית למדו חכמינו ז"ל מן הפסוק "אל תרא יין כי יתאדם"⁶, שחשיבותו של היין תלוי באדמומיותו. ושנית לפי שבאדם יש זכר לדם. האגדה מספרת כי פרעה מלך מצרים מצורע היה ורופאיו יעצוהו לרחץ את בשרו בדמם של ילדי ישראל.

4. עמוס ה, ז.

5. אסתר א, ו.

6. משלי כג, לא.

בדברי ימי עמנו היו אמנם ימים אשר שתיית יין אדום בליל הסדר היתה כרוכה בסכנת נפשות ממש, ונאלצים היו אבותינו להשתמש דווקא ביין לבן.

ק ד ש

מוזגים לכל המסובים כוס ראשונה. המוזג יהיה אחד מבני הבית ולא בעל הבית עצמו. בלילה הזה הוא מלך וראוי שיכבדוהו. מקדשים בניגון של יום טוב. את הקידוש תמצאו בהגדותיכם בדף... הבה ונקדש יחד. ועתה נשתה, אין צורך לשתות את כל היין אשר בכוס. די לשתות רוב כוס.

ארבע כוסות

כידוע לכם נשתה בליל הסדר ארבע כוסות יין. הראשונה, לקידוש, כבר שתינו. השנייה לחצי הלל; השלישית לברכת המזון והרביעית להשלמת הלל. אגב, מעניין כמה פעמים יעלה מספר ארבעה בליל הסדר. ארבע קושיות, ארבע כוסות, ארבעה מאכלים (פסח, מצה, מרור, חרוסת), ארבעה בנים. שתיית ארבע הכוסות בליל הסדר תקנת החמים היא⁷. ר' יוחנן בשם ר' בניה מבאר אותן כנגד ארבע "גאולות" שנזכרו בתורה⁸: לכן אמר לבני ישראל אני ה' והוצאתי אתכם... והצלתי... וגאלתי... ולקחתי אתכם לי לעם. ר' יהושע בן לוי אומר שהן כנגד ארבע כוסות של פרעה⁹: וכוס פרעה בירי... ואשחט אותו על כוס פרעה... ואתן את הכוס על כף פרעה... ונתת כוס פרעה בידו. לדעת ר' לוי הן מסמלות ארבע מלכיות ששיעבדו את ישראל — כשדים, מדי, יוון, אדום, ורבנן אמרי שהן כנגד ארבע כוסות של פורענות שעתיד הקדוש ברוך הוא להשקות את אומות העולם: כי כה אמר ה' אלי קח את כוס החימה¹⁰; כוס זהב בבל ביד ה'¹¹; כי כוס ביד ה'¹²; ימטר על רשעים פחים אש וגפרית ורוח זלעפות מנת כוסם¹³. אלה הם רק מספר מצומצם מהטעמים לארבע הכוסות¹⁴.

כל יהודי, בין איש ובין אשה, אפילו עני המתפרנס מן הצדקה, חייב לשתות בלילה הזה ארבע כוסות יין. ותינוק שהגיע לחינוך ומבין מה שמספרים מיציאת מצרים נותנים גם לו ארבע כוסות.

כוסו של אליהו

נזהגים למוזג כוס אחת יותר ממספר המסובים ואתה מכנים בשם כוס של

7. ירושלמי, פסחים ט"ז.

8. שמות ו, ה.

9. בראשית מ, יא.

10. ירמיה כה, טז.

11. שם גא, ז.

12. תהלים עה, ט.

13. שם יא, ו.

14. ע"י מאמרו של הרב י. יעקבסון עמ' 56—57 (העורך).

אליהו. בלי ספק ידועה לכם המתיחות התוקפת את הילדים ברגע שפותחים את הדלת אחרי האוכל. אך יש לזכור כי המנהג קשור גם כן במצוות הכנסת אורחים. אם ייכנס אורח פתאום יהיה מוכן לו מה לשתות. כמובן, לא מן הנמנע כי האורח יהיה אליהו הנביא בכבודו ובעצמו. הן הוא המבשר את בואו של המשיח, ומשיח יכול לבוא בכל עת. ביחוד כליל הסדר.

ר ת צ

(המורה נוטל את ידיו מן הכלי המוכן ומבאר): בעל הבית נוטל את ידיו ואינו מברך על נטילת ידים. הנטילה הזאת איננה לשם אכילה, אלא כדי להבטיח את נקיון הידים בעת הטיפול בכרפס. היא מדגישה את ערך הנקיון בחיי היהודי.

כ ר פ ס

(המורה לוקח חתיכת כרפס ומבאר): בעל הבית מחלק לכל המסובים פחות מכזית כרפס (כדי שלא יתחייבו בברכה אחרונה). טובלים אותה במי המלח, ומברכים: כים: כורא פרי האדמה. ויכונונו לפטור כברכה זו גם את המרור. אוכלים בהסיבה. אגו לוקחים לשם מצוה זו ירק בעל עלים, זכר לאזוב שטבלוהו בני ישראל בדם הפסח. במצרים וזרקו בו את הדם על המשקוף ועל שתי המזוזות. עוד טעם לכרפס הוא כי המלה כרפס, כשקוראים אותה להיפך, יוצא "ס' פרך", כלומר: (ס') שישים (ריבוא) עבדו את מצרים בפרך.

מ צ ו ת

(המורה מגלה את המצות): הנה לפני שלוש מצות. מצורים אנו לאכול מצה בפסח ככתוב¹⁵: שבעת ימים מצות האכלו. ומפני חשיבותן של המצות נקרא כל החג גם "חגי המצות"¹⁶. המצות נקראות גם "לחם עוני"¹⁷. מפני שאין בהם שום שאור ושום דבר אחר חוץ מן הקמח והמים. הכינוי הזה מזכירנו את העינויים שסבלו אבותינו במצרים. טעם האכילה מבואר בתורה: ויאפו את הבצק... עוגות מצות... כי גורשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה¹⁸. יש במצות גם סמל הטהרה ויצר הטוב; כלומר: בני ישראל יצאו טהורים ממצרים הטמאה¹⁹. אך אכילת המצה חובה היא רק בלילה הראשון של פסח ואחר כך היא רשות; זאת אומרת כי אסור לאכול חמץ, אך אין חיוב לאכול מצה. מטעם זה מכונה המצה שאוכלים כליל הסדר "מצת מצוה".

15. שמות יב, טו.
16. שם כג, טו.
17. דברים טז, ג.
18. שמות יב, לו.
19. ברכות יז.

מצה שמורה

מפני חשיכותה של המצה כליל הסדר היו תמיד בני ישראל נזהרים לאכול כלילה הזה מצה שמורה. שנאמרה מחיטים אשר נשמרו בהקפדה מעולה משעת קצירה. בעבר היה בעל הבית בעצמו משגיח על הכנתן משעת קצירה עד סוף האפייה. היום אפשר לקנות מצה שמורה מן המוכן.

(מהרי"ל היה נוהג להדליק את העצים לאפיית המצות בענפי הערבה של הלולב ושל ההושענות — סי' מהרי"ל, הלכות פסח).

(המורה מרים את המצה העליונה ומסביר): את המצה העליונה אנו מכנים בשם "כהן", את האמצעית בשם "לוי" ואת התחתונה בשם "ישראל". בודאי מנקרת כבר במוחכם השאלה: למה לוקחים אנו כליל הסדר שלוש מצות בעת שבשבת וביום טוב בוצעים רק על שתי ככרות? מידוע. שתי הככרות הן לחם משנה, וזכר למשנה המן שירד לבני ישראל במדבר בערב שבת. וכנגדן אנו לוקחים שתי מצות כדי לברך עליהן. המצה השלישית כלומר, התיכונה, עומדת להישבר לשני חלקים אשר החלק האחד ישמש לאפיקומן והחלק השני ישמש עם הכהן למצות אכילת מצה.

יחזק

לשכירה זו אנו קוראים "יחזק". את החלק הקטן משאירים בין ה"כהן" ובין ה"ישראל" ואת החלק הגדול מטמינים לאפיקומן.

אפיקומן

מקורו ותפקידו של האפיקומן טמון בהשערות, ואפילו חבמי התלמוד הסתפק בהוראת המלה. אין פלא איפוא אם רבו המחלוקות בפירושו²⁰. בבית המקדש היו אוכלין את קרבן הפסח בסוף הסעודה. למען ישמר טעם הפסח בפה. במקום הבטח אנו אוכלים עתה את התיכת המצה. לפי זה הרי מקור המלה הוא מהיוזנית ופירושה "קינוח סעודה". פירושים אחרים הוצעו אך לא נדון בהם עתה.

הסמנת האפיקומן מכוונת לעורר את תמהונם של הילדים למען ישאלו. וגם יש בה זכר לפסוק: משארותם צרורות בשמלותם²¹.

כדי לעורר את הילדים מודעים אותם להשתדל "לגנוב" את האפיקומן ומבי טיחים "לגנוב" מתנה בעד השבת ה"גנובה". המנהג הזה יש לו זכר בגמרא: ר' אליעזר אומר, חוטפין מצה כלילי פסחים בשביל התינוקות שלא ישנו²². הכוונה היא כי יש למהר באכילת המצה למען איכר לא יאחרו את אמירת ההגדה²³. אך בטעות (או בכוונה תחילה) גזשפט המנהג להטות, פשוטו כמשמעו.

20. ע"י תשבי לאליהו בחור.

21. שמות יב, לד.

22. פסחים קט.

23. ע"י רש"י ורשב"ם, שם.

דעת-מלללת הרצון

מתוך: "מעיינות" ג, מאסף לעניני חינוך והוראה, עורך: חיים חמיאל, ירושלים תשל"ט

87

ליל הסדר

זרוע

מלבד האפיקומן יש עוד זכר לקרבן פסח — הזרוע. זוהי חתיכת בשר מהפרק הנקרא "זרוע", לזכר הזרוע הנטויה שבה גאל ה' את אבותינו. וכמו שהפסח היה צלי-אש כן גם הזרוע צריכה להיות צלויה. אך כיוון שאין אוכלים צלי ליל הסדר (למען לא ייראה כאילו אוכלים קרבן פסח בזמן הזה), לכן אין לאכול את הזרוע ליל הסדר.

מגיד

כאן אומרים כל המסובים "הא לחמא עניא" (דף... בהגדותיכם). זוהי בעצם הזמנה לכל מי שרעב ואין לו מקום לחוג בו את הסדר, שיבוא וישתתף עם המסורבים. כפי שתראו אין ההזמנה בעברית כי אם בארמית. השפה המדוברת בפי העם במאות שלפני חורבן בית שני ואחריו. ההזמנה היתה מן הלב, ולא מן השפה ולחץ; לכן נאמרה בשפה המובנת לכול.

ארבע קושיות

מוזגים כוס שנייה והבן שואל "מה נשתנה". על פי רוב שואל הבן הצעיר, אך אם אין בן צעיר, יכול הצעיר שבחבורה, או אם אין אף זה, יכולה גם אשתו, לשאול. אם הסדר נערך על ידי יחיד יקרא בעצמו את הקושיות. בזמן שבית המקדש היה קיים היו שואלים בשאלה הרביעית: שבכל הלילות אנו אוכלין בין צלי בין מבושל, הלילה הזה כולו צלי. ההגדה החלה. הלבבות מתחממים. השמחה מתרבה. ההתלהבות מתגברת. "עבדים היינו לפרעה במצרים...". "מעשה ברבי אליעזר"... "כנגד ארבעה בנים"... עשר המכות, טיפטוף טפות היתן. ההתחרות בין החכמים בהגדלת מספר המכות. השיר המלכב "דיינו", ומשם לחצי ההלל, ולבסוף שתיית כוס שנייה.

רחץ

המסובים שוהים רגע להינפש. ואחר כך... לנטילת ידיים ולסעודה! הכול נוטלים את ידיהם הפעם ומברכים "על נטילת ידיים".

מוציא מצה

בעל הבית מברך "המוציא" ו"על אכילת מצה", ומחלק כזית מה"כהן" ומה"לוי". מצות אכילת מצה היא מן הפרוסה, מפני שהיא נקראת לחם עוני, ודרכו של העני בפרוסה; אוכלים בהסיבה.

מרור

בעל הבית מחלק פרוסת מרור טבולה בחרוסת לכל המסובים, וגוהר לנער את החרוסת כדי שלא יפוג טעם המרירות. מברכים "על אכילת מרור" ואוכלים. על זה אנו מצוים בתורה: "על מצות ומרורים יאכלוהו"²⁴.

24. שמות יב, ח; במדבר יא, יא.

חֲרוֹסֵת

מה נעים טעם החרוסת לחך. מראהו אמנם מראה הטיט. אך טעמו ערב מאד. תערוכת כלולה מכל הפירות שנמשלה בהם כנסת ישראל; תאנים, אגוזים, תמרים, רימונים, תפוחים ושקדים... כולם טחונים ומהודקים לעיסה עבה ומורבכת ביין... וכדי להגדיל את הדמיון לחומר שבו עבדו אבותינו במצרים מערבים במשרה גם קינמון וחנביל שאינם נידכים הטיט ומשוים לתערוכת צורת טיט ותכן בו.

והזכרונות עולים על הלב למראה החרוסת! תאנים: ישראל נמשלו לתאנה אשר חנטה פניה²⁵; אגוזים: אל גנת אגוז ירדתי²⁶; תמרים: אעלה בתמר²⁷; רימונים: כפלה הרמון רקתך²⁸; תפוחים: זכר למה שנאמר: תחת התפוח עוררתיו²⁹. "פרעה הרשע גזר על הבנים הנחמדים שיושלו אל היאור. וכאשר ראו האמהות הרחמניות את הילדים הרכים מפרפרים וטובעים במים עזבו את בתיהן ונמלטו אל היערות אשר בארץ גושן ושם ילדו את בניהן. ומתוך פחד פן יבאו פקידו פרעה אל בתיהם ולא ימצאו אותן שם והלכו לחפש אותן ביערות ומצאו גם אותן וגם את ילידהן, עזבו את התינוקות לנפשם ביער ושבו בלב גשבר הביתה... ואלוקי הרחמים שמע את בכי הפעוטות העוזבים, וישלח אליהם את מלאכיו, וישאום על כנפיהם, וייניקום דבש מפרחי גן עדן, וירחצום בריסי טל בוקר, וישירו להם שירי ערש נעימים ומיישנים... ככה גדלו הילדים העברים באור ובדרור... ובצאת ישראל ממצרים ויראו והנה המונים המונים של ילדים עולים לקראתם וכל מראהם עוז ודרור, וישתאו להם כי לא הכירום... אך משה בן עמרם הכירם ויקבלם באהבה וגיל".

כּוּרֵךְ

וכשאנו יושבים שקועים במחשבות ואוכלים כמעט בהיסח הדעת את המרור — עובר הזמן, ובעל הכית כבר הספיק לחלק לכל המסובים פרוסת מרור כרוכה בשתי חתיכות מצה והכול יחד אומרים: "זכר למקדש כהלל, כן עשה הלל (הנשיא) בזמן שבית המקדש היה קיים..."

שֶׁלֶחַן עוֹרֵךְ

ועתה מתחילה הסעודה. המנהג הוא להתחיל את הסעודה באכילת ביצה רסוקה במי מלח. הביצה מזכירה לנו את קרבן החגיגה, שהיו אבותינו מקריבים בבית המקדש נוסף לקרבן הפסח, ואשר אכלוהו לפני אכילת הפסח למען יאכל בשר

25. שיר השירים ב, יג.

26. שם ה, יא.

27. שם, ז, ט.

28. שם ד, ג.

29. שם ח, ה.

הפסח על השובע. הביצה צריכה להיות צלופה או מבושלת. מלבד היותה זכר לחגיגה הרי הביצה גם מאכל האונן ומעלה היא על זכרוננו כי מתאבלים אנו על חורבן בית המקדש³⁰, בבחינת "אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי".

צפון

אחרי הארוחה מוציאים את האפיקומן מתחת לכר ההסיבה, וכמה גדול הצחוק המתפרץ מפי המסובים כשידו של בעל הבית מגששת מתחת לכר ואינה מוצאת שם כלום! האפיקומן איננו ו"המוזיק" הקטון יושב וצוחק.

— ומה חפצך, בני, הפעם המורת האפיקומן?

— הפעם, אבא, אני רוצה שתמכור את ביתך ואת חנותך וניסע כולנו לישראל. בשנה הבאה נחוג את הסדר, בירושלים.

— אמן, אמן! יתן ה' ובשנה הבאה נהיה כולנו וכל ישראל בארץ ישראל.

האפיקומן מושב ונאכל על השובע כמו קרבן הפסח, אחרי האכילה הזאת אסור לאכול עוד בלילה ההוא.

ברך

הכול, ברוך ה', שבעים ומוכנים לברך ברכת המזון. מוזגים כוס שלישית ומברך כים על המזון. בסוף מברכים "בורא פרי הגפן" ושותים. רק עוד כוס אחת נשארה להשלים את המניין. ובכן מוזגים כוס רביעית. כאן מתגברת המתיחות... פותחים את הדלת... עוד מעט ואליהו הנביא ייכנס...

ענן קל עובר חיש על פני אבא. מה לך, אבא? למה העצב?

— לא כלום, חביבי. רק נזכרתי כי לא תמיד יכולנו לפתוח את הדלת לרווחה. עכשיו לבי מלא תקווה, שאליהו הנביא ייכנס ויבשר לנו את בשורת הגאולה השלימה.

שפוך חמתך

פתחת הדלת היא זכר, כי הלילה הזה ליל שימורים לנו וכי אין אנו מפחדים. בטוחים אנו כי בזכות האמונה בה' יבוא הגואל והקדוש ברוך הוא ישפוך חמתו על הגויים אשר לא ידעוהו. לכן אומרים "שפך חמתך". הקטע הזה מורכב מפסוקים שונים בתנ"ך. שלשה מתהלים ואחד מאיכה.

הלל

אחרי כן גומרים את ההלל, שותים כוס רביעית ומברכים ברכה אחרונה. מסיימים בקריאה "לשנה הבאה בירושלים" ובוזה נגמר הסדר.

נרצה

אם חגגנו את הסדר ברוח הנכונה והתייחדנו עם עמנו ייחוד נאמן — ירצה ה' את מעשינו וייטב לנו כל הימים. חסל סדור פסח כהלכתו! ועתה נשאר רק

30. עיי' מאמרו של הרב י. יעקבסון עמ' 68 (העורך).

